

Erdemli İnsan Yetiştirme Modeli: Hacı Bektâş-ı Velî Felsefesinden Çağcıl Eğitim Sistemleri İçin Bazı Çıkarımlar

VOLKAN BAYAR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

SAADET AYLİN BAYAR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Özet: Bu çalışmada Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ve eserlerinden yola çıkarak onun dine, tasavvufa, ahlaka, ibadete, insana ve insan eğitimine yönelik düşüncelerinin incelenmesi ve bu düşüncelerin günümüz eğitimcileri açısından ne gibi doğurguları olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî, özellikle "Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye" ile "Makâlât" isimli eserlerinde dervişliğe birtakım manalar yüklemiş, dervişlerden beklentilerini dile getirmiş ve onlar için birtakım hedefler ortaya koymuştur. Dervişliğe yönelik düşüncelerinden hareketle onun insana yüklediği mana ve insanlar için belirlediği hedef davranışlar incelenmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında yaptığı katkının yanı sıra fikirleri ile Türk kültür ve sosyal hayatına da damgasını vuran bir şahsiyet olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin daha doğru ve bilimsel bir şekilde anlaşılması amacıyla beslendiği kaynaklar, yaşadığı coğrafyanın özellikleri, eserleri, ilim ve tahsil hayatı derinlemesine incelenmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait bazı söz ve şiirler, eğitimle ilgili çıkarımların sağlam bir temele oturması açısından doğrudan verilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî felsefesinden eğitimde nasıl istifade edileceğine dair paylaşımlarda bulunulmasının çalışmayı farklı kıldığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, derin felsefi düşünceleri ile büyük bir fikir ve aksiyon adamı olarak gördüğümüz Hacı Bektâş-ı Velî'nin ilmi anlayışı ve öğretilerinin evrensel insanî değerlere sahip erdemli bir neslin yetişmesinde referans noktalarımızdan biri olabileceği kanaatine varılmıştır.

 Anahtar Kelimeler: Hacı Bektâş-ı Velî, tasavvuf, eğitim, ahlak, insan

Virtuous Human Education Model: Philosophy of Hacı Bektas-i Veli and Some Implications for Education Systems

Abstract: This study aimed to examine thoughts of Hacı Bektâş-ı Velî on religion, mysticism, morality, worship, human being, and education based on his life and works. It was also aimed to determine implications of his ideas which potentially can serve today's pedagogists. Hacı Bektâş-ı Velî attributed several meanings to being a dervish, explained his expectations from dervishes and set them some goals in his studies especially in "Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye" and "Makâlât". Considering his opinions related to being a dervish, meaning of being human and target behaviors of human beings were analyzed. As well as he had remarkable contribution to Turkization and Islamization of Anatolia, he has been an influential figure in social and cultural life of Turkish people. County he lived in, his academic training and works, resources he made use of were presented thoroughly in order for Hacı Bektâş-ı Velî to be understood more accurately and scientifically. Some sayings and poems belonging to Hacı Bektâş-ı Velî were quoted directly to rationalize our inferences about education. It was considered that sharing of ideas about how to take advantage of Hacı Bektâş-ı Velî philosophy in education made the study different. All the information gathered together and works examined in the study supported the conclusion that Hacı Bektâş-ı Velî with his wisdom and deep philosophical thoughts can be a role model in effort of raising virtuous generations possessing international human values.

 Keywords: Hacı Bektâş-ı Velî, mysticism, education, morality, human being

 Atf için/cite as:

Bayar, V., & Bayar, S. A. (2014). Erdemli insan yetiştirme modeli: Hacı Bektâş-ı Veli felsefesinden çağcıl eğitim sistemleri için bazı çıkarımlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* [Journal of Education and Humanities: Theory and Practice], 5(9), 19-42.

Fikir, öğüt ve öğretilerini Kuran, hadis ve diğer temel kaynaklara dayandıran Hacı Bektâş-ı Velî, “gelin canlar bir olalım” diyerek birlik ve beraberliğin önemini, “İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır” diyerek cehaletin karanlığından ve hurafelerden kaçınılması gerektiğini, “Eline, beline, diline sahip ol” diyerek de barış, huzur, güven ve aile birliğine verdiği önemi ifade etmiştir (H. Özcan, 2012a; H. Özcan 2012b). Bir nevi ahlak, şahsiyet ve maneviyat eğitiminin temel ilkelerini ortaya koymuştur. Bu bakımdan, Hacı Bektâş-ı Velî, gerek örnek hayatı gerekse eserleri (Uslu, 2000) ile Anadolu’nun son derece çalkantılı bir döneminde gönüllere taht kurmuş ve çağları aşan düşüncesiyle Türk tasavvuf ve sosyal hayatında etkili olmuştur (H. Özcan, 2012a). Öğretisinin temelini Türklere İslamiyet’i sevdirmek ve benimsetmek hedefleri üzerine oturtmuş olan Hoca Ahmet Yesevî’nin manevi eğitiminden geçen Hacı Bektâş-ı Velî, eserlerinde, İslam’ın emrettiği insan olmanın yollarını yani ideal insan modelini anlatmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî’nin ideal insan modeline baktığımızda şeytani sıfatlardan arınmış, tevazu sahibi, içinde yaşadığı toplumla barışık kısacası iyi, doğru ve güzel insanı görmekteyiz (Çetin, 2008). Bu sebeptendir ki, Hacı Bektâş-ı Velî’nin bizlere öğrettiği evrensel değerlerin eğitim ortamlarında kullanılması değer eğitimi açısından faydalı olacaktır. Zira eğitim alan bireyler kendi kültürümüzden olan ve manevi kimliğiyle ön plana çıkmış bir insanın verdiği evrensel mesajları daha kolay algılayacak ve bu bireylerin öğrenmeleri daha kalıcı olacaktır. Bu tarz bir eğitim, aynı zamanda, çocuklarımızın özgüven geliştirmeleri açısından da faydalı sonuçlar doğuracaktır. Bu bağlamda, çalışmamızda Hacı Bektâş-ı Velî felsefesinin insan eğitimi üzerine yansımaları konusu ele alınmış, konuyu sağlam bir temele oturtabilmek maksadıyla Hacı Bektâş-ı Velî’nin hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi sunulmuştur.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin Hayatı

Ailesi ve Yaşadığı Zaman: Horasan’ın Nişabur şehrinde dünyaya gelmiştir. Dönemin Horasan hükümdarı Şeyh Seyyid İbrahim Sani’nin oğludur (Çetinkaya, 1999; Güzel, 1998; Korkmaz, 1995). Annesi ise Nişabur şehrinin ünlü âlimlerinden Şeyh Ahmet’in kızı Hatem Hatun’dur (Güzel, 1998; Korkmaz, 1995). Doğum ve vefat tarihleri ile alakalı kesin bilgiler, güvenilir yazılı kaynaklar yoktur (Güzel, 1998; Temren, 1998). Kaynaklara bakıldığında 1209-1248 tarihleri arasında doğduğu ve 1270-1337 arasında öldüğü dışında kesin bir bilgiye rastlanamamaktadır (Güzel,

1998). Coşan'a (1990) göre, Hacı Bektâş-ı Velî'nin muhtemel doğum ve ölüm tarihleri 1209 ve 1271'dir. Bu durumda Hacı Bektâş-ı Velî'nin 13. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı ve yaklaşık 63 yaşında vefat ettiği söylenebilir.

Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî (Vilâyetnâme) adlı eserde Hacı Bektaş'ın Hazreti Ali'nin oğlu Hazreti Hüseyin'in soyundan gelmiş yani Seyyid olabileceği belirtilmiştir (Korkmaz, 1995).

Yaşadığı Yer: Hacı Bektâş-ı Velî'nin dünyaya geldiği ve yetiştiği Nişabur şehri Horasan'ın önemli ilim ve kültür merkezlerinden biridir (Coşan, 1990). Nişabur, o dönemin fikhi ve tasavvufi akımlarının da merkezidir ve aynı zamanda büyük ve ince bir tasavvuf akımı olan Melâmetîlik mektebinin de kurulduğu şehirdir. (Duran, 2010). Yıldız (2012), Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili var olan genellemeler arasından bilimsel bir ayıklama yapmış, onun kültürlü ve bilgili bir ailenin çocuğu olarak çok sayıda âlim ve şair yetiştiren bir şehirde (Nişabur) doğduğu sonucuna varmıştır.

Horasan'dan Anadolu'ya Hareketi: Hacı Bektaş Veli, tahsilini ve manevi eğitimini Nişabur'da tamamlamıştır (Coşan, 1990). Duran'a (2010) göre, Hacı Bektâş, ömrünün 40 yılını Nişabur'da geçirmiştir. Ahmet Yesevî'nin öğrenci ve halifelerinden Lokman Perende'den terbiye görüp (Sunar, 1975; Coşan, 1990) daha sonra Moğol baskısı sebebiyle İran üzerinden Anadolu'ya geldiği ve bugünkü ismi Hacı Bektaş olan Sulucakarahöyük'e geçtiği ifade edilmektedir (Yurdakök, 2004; Sunar, 1975). Sunar'a (1975) göre, Hacı Bektâş-ı Velî'nin buraya gelişi Ahmet Yesevî'nin feyzi ve Sulucakarahöyük'ü kendisine yurt vermesi neticesinde olmuştur. Güzel (1998) eserinde, Hacı Bektâş-ı Velî'nin şeyhi Lokman Perende'den icazet alarak Anadolu'ya doğru -irşat amacıyla (Duran, 2010)- yola çıktığını söylemiştir.

Sulucakarahöyük'e Yerleşmesi: Hacı Bektâş-ı Velî'nin Horasan'dan hareket etmesine sebep olan Moğol istilası Anadolu'ya da uğramış akabinde ise topluma manevi yıkım, açlık, sefalet ve ölüm getirmişti. Hacı Bektâş-ı Velî, Anadolu'ya geldikten sonra Kayseri, Konya ve Ankara'yı gezip Kırşehir'e doğru hareket etmiştir (Uslu, 2000). Hacı Bektâş-ı Velî, dönemin siyasi başkenti Konya yerine İhlara Vadisindeki (Kapadokya'daki) Sulucakarahöyük'e yerleşmiştir (Tuğcu, 1995). Bunun nedeni, S. Korkmaz'a (2011) göre, Hristiyan entelektüellerle yakın bir ilişki içinde bulunma arzusudur. Böylelikle, bölgede bulunan Türkmen ve

Rum toplulukları ile Hristiyan din adamlarına İslam dinini tanıtmaya fırsatı elde etmiştir. Nitekim Bektaşilikle ilgili Fransız kaynaklarını inceleyen Yalçın (2010), Bektaşiliğin Hristiyanlıkla ilgili derin bilgisi olduğunu ifade etmektedir. Bölgede yaşayan Hristiyanlarla karşılıklı öğretisel alışverişler yapıldığı, Hristiyan kesişlerle düzenli temaslar kurulup onlara statüler verildiği, tarikat tarafından Hristiyan köylülere ekonomik yardımların yapıldığı ve bir kısım Hristiyan cemaatinin İslamiyet'e döndüğü ifade edilmektedir (Yalçın ve Balivet, 2010). Bunların da ötesinde, Hacı Bektâş-ı Velî'nin bölge Hristiyanları tarafından "Aziz Haralambos" adıyla takdis edildiği nakledilmektedir (Kozan, 2012; Yıldız, 2012).

İlim ve Tahsil Hayatı: Tahsil hayatına dört yaşında iken Nişabur'da başlayan Hacı Bektaşî Veli, Arapça'yı ve Farsça'yı eser verebilecek kadar iyi derecede bilmektedir (Duran, 2010; H. Özcan, 2012a; Sümer, 2008; Tuğcu, 1995). Hocası Lokman Perende'den zahirî ve batnî (maddi ve manevi) ilimleri üst düzeyde öğrenmiştir (Duran, 2010; H. Özcan, 2012a). Eğitimi devam ederken hükümdar olan babası vefat ettiğinde saltanatı kabul etmemiş ve ilim öğrenmeye devam etmiştir (Duran, 2010). Hacı Bektaş-ı Veli gelenek ve köken olarak Ahmet Yesevi'ye bağlıdır (S. Korkmaz 2001; Yıldız, 2012) ve hatta eserlerindeki sistem (Duran, 2010) ve de fikir benzerliği (S. Korkmaz, 2011) bunu teyit etmektedir. Soy zinciri, ilim ve kültür merkezi Nişabur'da yetişmesi, entelektüel bir aileden gelmesi ve Yesevî Dergâhı'nın etkisi gibi unsurlar birlikte düşünüldüğünde Hacı Bektâş-ı Velî'nin aldığı eğitimin son derece nitelikli olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Eserleri: Köprülü'ye göre (1996), Hacı Bektâş-ı Velî'nin sadece Fatiha Tefsiri ile Makalat adlı eserleri vardır (Aslan 2007 ve Güzel'de, 1998 belirtildiği üzere). Ancak daha sonra yapılan çalışmalar (Aslan, 2007; Aytas ve Yılmaz, 2009; Cömert, 2011; Çetinkaya, 1999; Dindi, 2006; Duran, 1996; Duran, 2005; Ergun, 2011; Kozan, 2012; H. Özcan, 2008; H. Özcan, 2012a; H. Özcan, 2012b; N. Özcan, 2012) incelendiğinde Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olan eserler; Kitabü'l – Fevâid, Hadîs-i Erbaîn, Besmele Tefsîri, Fatiha Tefsîri, Makâlât, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye ve Şathiye'dir.

Kitabu'l –Fevâid isimli eserin orijinali Farsça yazılmış olup anlatım üçüncü şahıs ağzından verilmektedir (Bozkurt, 2008). Eser, Hacı Bektaşî Veli'nin vasiyetnamesi olarak kabul edilmiştir (Kılınç, 2007), Tasavvufi bir nitelik taşır (Dindi, 2006) ve Ahmet Yesevi'nin eseri

“Divan-ı Hikmet” örnek alınarak yazılmıştır (Çetinkaya, 1999). Coşan (1986), eserin Hacı Bektâş-ı Velî’ye ait olduğunu, Makâlât ile büyük benzerlikler gösterdiğini ancak çeşitli ilave ve tahrifler vasıtası ile aslından uzaklaştırıldığını söylemiştir (Bozkurt, 2008). İlk olarak Abdülbaki Gölpmarlı’nın varlığından haberdar ettiği eser olan Hadis-i Erbaîn’de dervişin nitelikleri ile alakalı Hadis-i şeriflerden seçmeler bulunmaktadır. Eserin başındaki ve sonundaki ifadeler Hacı Bektâş-ı Velî’ye ait olduğunu teyit etmektedir (N. Özcan, 2012). H. Özcan (2012b), eserin 2008 yılında British Museum’da Hüseyin Özcan tarafından bulunduğunu rapor etmiştir. Eser genel itibari ile dervişliğin ve fakirliğin faziletleri, derviş ve fakirlere yardımın faziletleri, bunları hor görenlerin karşılaşacakları cezalar ve dünya sevgisinin zararları konularında bilgiler vermektedir.

Besmele Tefsîri’nin orijinali Manisa Kütüphanesi’nde bulunmaktadır (Güzel, 1998). Duru bir Türkçe ile yazılan eserde öz itibarıyla besmele okumanın fazilet ve yararlarından, tevazu ve sabrın öneminden, Miraç olayından ve Allah’ın sıfatlarından (cömertliği, bağışlayıcılığı, ihsanı vb.) bahsedilmektedir. Besmele Tefsîri’nde peygamberlere, halifelere, tarikat ulularına veya günahkâr insanlara ait bazı ibret verici hayat hikâyeleri anlatılmaktadır. Hikâyelerin sonunda âyet, hadis ve sünnet temelinde bir değerlendirme yapılarak müminler için bir takım öğütler verilmektedir. Strateji tamamen ikna üzerine kurulmuş olup hikâyeler yoluyla öğretim tekniği kullanılmıştır (Duran, 2007).

Fatiha Tefsiri’nin orijinal bir nüshası yine British Museum’da Hüseyin Özcan tarafından 2008 yılında bulunmuştur. Eser, dil ve muhteva açısından incelenmiş olup 14. yüzyılın başlarında yazılmış olabileceği kanaatine varılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere Fatiha Sûresi’nin kelime kelime tefsîrinden ibarettir. Sûredeki âyetlerin yorumlanmasında zaman zaman diğer âyetlerden ve bazı Hadis-i şeriflerden faydalanılmıştır. Eserdeki tasavvufî yorumlar dikkat çekici bulunmaktadır (H. Özcan, 2008).

Makâlât isimli eser Arapça yazılmıştır ve eserin Hacı Bektâş-ı Velî’ye ait olduğu konusunda görüş birliği vardır. Çeşitli dinî ve tasavvufî meselelerin oldukça geniş bir biçimde anlatıldığı bir eserdir (Güzel, 1998). Tarikatın öğretisi ile İslam tasavvufunun âmentüsü ana hatları ile burada çizilmiştir (H. Özcan, 2005). Hacı Bektaş’ın fikrî yapısının tespitinde kullanılan ana kaynak (Bozkurt, 2008) niteliğindeki kitap Coşan’a (1990) göre 4 kapı ve 40 makamın anlatıldığı en önemli eserdir.

Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye ise bir belgesel çalışması esnasında İran İslam Şurası Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Farsça yazılan eserin muhteva olarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin diğer kitapları ile karşılaştırması yapılmış ve onun görüşleri ile paralel olduğu kanısına varılmıştır. Diğer Hacı Bektâş-ı Velî eserlerinde olduğu gibi bütün düşünceler ayet ve hadislere dayandırılmıştır. Makâlât'ta bahsedilen ancak ayrıntılı anlatılmayan derviş, şeyh, zâhid, zühd, ârif, tâlip, takvâ, mümin, îman, akıl ve arınma gibi kavramlara verilen anlamlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. İnsanın kendini arındırması için takip etmesi gereken yollar anlatılmıştır (Aytaş ve Yılmaz, 2009).

Gölpınarlı (1936), Hacı Bektâş-ı Velî'nin Şathiye isimli iki sayfadan oluşan bir eseri olduğundan bahsetmiş ise de eserin bulunduğu yer bilinmemektedir (Güzel, 1998). Hacı Bektâş-ı Velî tarafından yazılmamış olsa bile bizim için önemli bir diğer eser de Velâyetname'dir. Duran'a (2010) göre bunun sebebi eserin Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ile ilgili bilgiler vermesidir. Eser, Hacı Bektaşî Veli'nin soyu, hayatı, erkânı, eğitimi ve tarikat yolu ile alakalı bir takım önemli bilgiler içermektedir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Düşünce Dünyası ve Öğretileri

İman Anlayışı: Hacı Bektâş-ı Velî'nin îman anlayışının temelinde İslam inancı vardır. İman anlayışını şekillendirirken Kuran-ı Kerim başta olmak üzere hadislerden ve diğer temel kaynaklardan beslenmiştir (S. Korkmaz, 2011). “Dört Kapı Kırk Makam” olarak formülleştirdiği tasavvuf anlayışının içerisinde şeriatın birinci makamı iman etmektir. Hazreti Peygamber'in “İman, Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, elçisi peygamberlere, son güne, kadere, iyi ve kötü her şeyin Allah'tan olduğunu inanmaktır” hadis-i şerifleri uyarınca iman yukarıdaki sayılanların tamamına inanmaktır. Hacı Bektâş-ı Velî de iman kavramını bütün diğer kavramları önceleyen bir konuma yerleştirmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî, îman konusunu akıl ile birlikte işlemiştir. Yeşilyurt (2003), Hacı Bektâş-ı Velî'nin îman anlayışını ten, can ve akıl üçlemesi içerisinde bütüncül bir yapı şeklinde tarif etmiştir. Bu bağlamda, iman içten gelen samimi bir kabulle başlamakta ve akabinde davranış şeklinde kendini göstermektedir ve akılla korunmaktadır (Yeşilyurt, 2003). Eğri'ye (2009) göre, Hacı Bektâş-ı Velî, akıllı tefekkür ettiren, yani yaratılışın inceliklerini düşündürten, tevhit gerçeğini bulduran bir varlık

olarak görmektedir. Hacı Bektaş'a göre insanın bir iç dünyası bir de dışa yansıyan yönü vardır: Ten-can veya akıl-gönül. Bu iki dünya uyumsuzluk göstermemelidir. Yani iman konusunda müttefik olmalıdır (Güzel, 1998). Hacı Bektaş Veli'nin Makalat isimli eserinde îman akıl ilişkisini gösteren sözleri aşağıdaki gibidir:

Rahmanın ve şeytanın aslı nedir? Bunu bilmek gerek. Şimdi şu da bilinmelidir ki Rahmanın aslı îman, şeytanın aslı ise şüphedir. Fakat îmana şüphe katmak güçtür. Çünkü îman akıl üzeredir. Akıl sultandır ve ten içinde îmanın nâibidir (vekilidir). Sultan giderse nâib nasıl durabilir? İman bir hazinedir; Allah'ın lanetlediği iblis bir hırsızdır. Akıl hazinedardır. O halde hazinedâr giderse hırsız hazineyi ne eder? İman koyun, akıl çoban ve iblis kurttur. Çoban giderse kurt koyunu ne yapar? İman süt, akıl bekçi iblis ittir. Üçü de bir evdedir. Bekçi evden gidip te süt bekçisiz kalırsa it sütü ne yapar. Şimdi ey biçare miskin. İman senin için de başıboştur. Şimdi Çalap Tanrıya inanmak, buyruğunu tutmak, sakının dediğinden sakınmak imandır (Özbay'da belirtildiği üzere, 1990, sf. 11).

İnanan, inançlı, mutekit ve îmanlı anlamlarına gelen mümin kelimesi (TDK, 1983) Hacı Bektâş-ı Velî'ye göre "Rahman ile yakınlık kuran kişidir. Rahman'ın seçkin kişisidir" (Aytaş ve Yılmaz 2009'da belirtildiği üzere). Aynı eserde mümin; daimî hastalık halinde olma, daimî hüznü olma, mazlum olma, eli açık olma ve fakirlikte ölçülü olma gibi vasıflara sahip olan kişi olarak tanımlanır (Aytaş ve Yılmaz, 2009).

İnsan Anlayışı: Hacı Bektâş-ı Velî kendi sistematiği içerisinde insana son derece önem vermiştir ve onu merkez olarak almıştır (Aslan, 2007; Bozkurt, 2008; Aytaş ve Yılmaz, 2009). Şöyle ki, her şeyin özünde insanı aramış ve kendi gönül Kâbe'sini insan olarak tarif etmiştir (Aslan, 2007). Uluçay'a (1998) göre, evrensel bir bayrak olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin kumaşı, rengi ve direği insandır. Yaratılmışların tamamı ve dolayısı ile insan güzeldir zira Allah kötü şey yaratmaz. Öyle ise bütün insanlar Yaradan'dan ötürü sevilmelidir (Aytaş, 2010). Makâlât'ın insan sıfatlarını tanıtan on birinci bölümünde insan olabilmenin ve şeytandan uzak kalmanın şartları; tevâzu sahibi olma, başkalarının ayıbını görmeme, insanları sevme ve hile ile yalandan kaçınmak olarak ifade edilmiştir. Ulu ve devletli insan olmanın şartları ise kendini bilme, huzurda olma ve kabri mekân bilmedir ya da başka bir ifade ile edep, akıl ve güzel ahlaktır (Yılmaz, Akkuş ve Öztürk, 1990). Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât ile Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye adlı eserlerinde insanların dört türlü nesneden yaratıldığını ve dört bölüme ayrıldıklarını ifade etmiştir. Yaratılan dört farklı insan gurubunun ise dört farklı ibadet, arzu ve hallerinin olduğunu söylemiştir (Aytaş ve Yılmaz, 2009; Yılmaz, Akkuş ve Öztürk, 1990). Makâlât isimli eserde ise insana ilişkin görüşler şu şekildedir:

Hak Subhânehû ve Teâlâ, adamı dört türlü nesneden yarattı, dört bölüğe ayırdı. Dört bölümünde dört türlü ibadetleri, dört türlü arzuları ve dört türlü halleri vardır. Birinci bölüm âbidlerdir. Bunlar şeriat kavmidir ve asılları yeldendir. Yel (hava), hem şifa verici hem kuvvettir. Bu sebeple bunlarda gece gündüz Hakk'ın ibadetinden ayrılmazlar. Yel esmeyince ekinler samanından ayrılmaz, bütün âlem kokudan helak olurdu. Öyle ki, dünyada ne varsa; helal, haram, temiz ve pis hepsi şeriat ile malum olur. Çünkü şeriat kapısı ulu kapıdır. İkinci bölüm, zâhidlerdir. Bunların aslı ateşendir ve bunlar tarikat tâifesidir. Bu sebeple gece gündüz yanmaları, kendilerini yakmaları lazımdır. Her kim, bu dünyada kendisini yakarsa, yarın ahirette türlü azaplardan kurtulacaktır. Şunu iyi bilin ki bir kez yanan başka yanmaz. Üçüncü bölüm, âriflerdir. Bunların aslı sudandır ve bunlar marifet tâifesidir. Su, hem kendisi temizdir hem de temizleyicidir. Bu sebeple, hem temiz olmalı hem de temizleyici. Dördüncü taife muhiplerdir. Bunlar hakikat tâifesidir ve bunların aslı topraktır. Toprak teslimiyet ve rızayı temsil eder. Bu yüzden muhipte teslimiyet ve rıza içerisinde olmalıdır (Özbaş' da belirtildiği üzere, 1990, sf. 3-7).

Hacı Bektâş-ı Velî, Makalat isimli eserinde yukarıda zikredilen dört kısım insanın kişilik özelliklerini ve yaptıkları işleri özet olarak şu şekilde açıklamıştır:

- Asılları yel olan ve şeriat kavmi olan âbidler avam yani halk taifesidir. Kıskançlık, nefret, kibir, düşmanlık ve cimrilik her an görülebilir. Halleri birbirini incitmektir.
- Tarikat taifesi olan zâhidler, gece gündüz zikir yaparlar, korku ile ümit arasındadırlar ve sürekli yararlı işler yapmak için uğraşır ancak diğer taraftan bunlara hidâyet kapısı açılmamıştır ve nereden gelip nereye gittiklerini bilmezler.
- Marifet kapısının taliplileri ve ilim sahibi olan ârifler ise sürekli tefekkür ederler. Dünya ve ahireti terk etmişlerdir. Tek arzu Allah-ı Teâlâ'ya ulaşmaktır.
- Muhiplerin başlıca ibadetleri Allah'a yalvarma, Çalap'ın (Allah'ın) eserlerini seyretme, kendinden geçip Allah'ı bulmaktır ve onda bir olmaktır. Âbidler, zâhidler ve arifler zâhir ehli iken muhipler mânâ yani bâtın ehlidir (Yılmaz, Akkuş ve Öztürk, 2007).

Makâlât eserinde bahsedilen insan guruplarını özetleyecek olursak; insanların hava, ateş, su ve toprak elementlerine benzetildiğini söyleyebiliriz. Bahsi geçen dört madde ise Makâlât eserinde bahsedilen dört farklı insan gurubunu simgelemektedir. Hacı Bektâş-ı Velî, dini yaşayış, manevi mertebe ve erdemlilik bakımından insanları sınıflandırmış ve her birine ayrı ayrı tavsiyelerde bulunmuştur. Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi erdemli insan olmaya yönelik ilk adım şeriat kapısında ve şeriat kapısının ilk makamı olan iman etmekle başlamaktadır.

Hacı Bektâş-ı Velî önemli eserlerinden biri olan Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye de insanların kerîmler, cömertler, cimriler, kötüler ve reziller olmak üzere beş çeşit olduğunu söylemiştir (Aytaş ve Yılmaz, 2009). Eserde, Hacı Bektâş-ı Velî şu tanımlamaları yapmaktadır: “Kerîm: Yemeyip yedirendir. Cömert: Hem yiyip hem verendir. Cimri: Kendisi yiyip başkalarına vermeyendir. Kötü: Yemeyen ve yedirmeyendir. Rezil ise: Kendisi yemeyip başkalarına da vermediği gibi ve başkasının da iyilik etmesine engel olandır.” (Aytaş ve Yılmaz’da belirtildiği üzere, 2009).

Sonuç olarak, Hacı Bektâş-ı Velî’nin insanların fiziksel ve ruhsal yapısını çok iyi bilen ve aynı zamanda olgunlaşma yolunda insanlara yol gösterici bir vasfa sahip bilge bir gönül adamı olduğu ortaya çıkmaktadır. Çetin (2008), Hacı Bektâş-ı Velî’nin insana bakış açısının temelinde Ahmet Yesevî felsefesinin olduğunu ve insanlara iyi, doğru ve güzel olarak anlatılan şeylerin bir arada yaşama iradesini sağlama amacına dönük olduğunu dile getirmiştir. Bir diğer önemli husus Hacı Bektâş-ı Velî’nin çizdiği ideal insan modelinde şekilden, gösteriştten ve dış görünüşten ziyade iç dünyanın önemli olmasıdır (Aslan, 2007).

İbadet Anlayışı: İbadet, şeriat kapısının üçüncü makamında zikredilmektedir. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek şeriat makamının üçüncü kapısını geçebilmek için gerekli olan ibadetlerdir. Bozkurt’a (2008) göre, Hacı Bektâş-ı Velî için sadece inandığını söylemek yetmez. Bunun yanı sıra kişi inancının gereklerini yerine getirmeli ve İslam’ın beş temel şartı yanında helal kazanmalı, faizden uzak durmalı, iyiliği emretmeli ve kötülüğü engellemelidir. Bunlara ek olarak Bolay (1998), Hacı Bektâş-ı Velî’nin İslâm dininde ibadetlerin beş temel ilke ile sınırlı olmadığını ve bu temel ilkelerin yanında müminlerin abdest, gusül, Kur’ân okuma-öğrenme, sadaka, dua-niyaz ve dürüstlük gibi vazifelerinin bulunduğunu açıkladığını ifade etmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin hayatı ve kimliği ile alakalı önemli bilgiler elde ettiğimiz Velayetname isimli eser hakkında inceleme yapan Bolay (1998); abdest almak, Kelime-i Tevhid getirmek, bismillâh demek, gusül yapmak, salavât getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, hac etmek, Kuran okumak, tövbe etmek, selam vermek-almak, tekbir getirmek, kurban kesmek, irşâd etmek ve kâfirle savaşmak gibi ibadetleri tespit etmiştir. Bunlarla birlikte, Hacı Bektâş-ı Velî felsefesinde en önemli ibadet tefekkürdür. Ona göre tefekkür kalbin çırası olup o gittiğinde kalbin ziyâsı kalmaz (Erdem ve Demir, 2010).

Hacı Bektâş-ı Velî, tıpkı diğer İslam mutasavvıfları gibi, ibadetlerin şekli/zahirî yönünden ziyade batını tarafıyla yani özü, rûhu ve mahiyeti ile ilgilenmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî, eserlerinde, insanın kötülüklerden uzaklaşmadıkça, haram ve günahlardan el çekmedikçe biçimsel ibadetin fazla bir anlamı olmadığını ifade etmiştir (Dindi, 2006). Hacı Bektâş-ı Velî'nin ibadetlerin ruhuna verdiği öneme ilişkin Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye isimli eserinden bazı ifadeler şunlardır:

Ey derviş bil ki oruç üç derecedir. Birincisi halk (avam) derecesi, ikincisi seçkinler (havâs) derecesi ve üçüncüsü ise seçkinlerin seçkinleri derecesidir. Birinci derece orucu, karnı ve cinsel organları orucu bozan şeylerden korumaktır. İkinci derece orucu, gözü namahreme bakmaktan, kulağı uygun olmayan sözleri duymaktan ve dili haksız konuşmaktan korumaktır. Üçüncü derece orucu ise peygamberlere ve evliyalara mahsustur ki bunlar, gönlü Hak'tan gayri her şeyden korurlar. Nitekim Hazreti Ali: Dünya bir gündür ve orada bizim için oruç vardır buyurmuşlardır. Namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin sonu yoktur. Salâtın sonu, ilahî olgunluk; zekâtın sonu, gönlü Hak'tan gayrisından temizlemektir, samimiyet ile Hakk'ın sevgisine yer vermektir. Orucun sonu, Hak'ta zenginleşerek maddi şeylerden uzak durmaktır. Bu nedenle Yüce Allah kutsal kelimelerden birinde şöyle buyuruyor: Oruç benim içindir ve ben onu mükâfatlandırırım (Aytaş ve Yılmaz'da belirtildiği üzere, 2009, sf. 41-42).

Hacı Bektâş-ı Velî, şekilciliğe karşı çıkmıştır. Ona göre, önemli olan inanıyormuş gibi yapmak değil gerçekten özde inanmak ve ibadet etmektir. Aşağıdaki dörtlük bu görüşlerini açıklar niteliktedir:

*“Harâret nârdadır sacda değildir
Keramet baştadır tâçta değildir
Her ne ararsan kendinde ara
Kudüs'te, Mekke'de, Hac'da değildir”*

Hacı Bektâş-ı Velî, Makalat isimli eserinin dokuzuncu bölümünde hac ibadetini tasavvufî açıdan ele almıştır. Şöyle ki, müminin gönlü Kâbe'ye benzetilmiştir ve Kâbe'ye giderken gereken kılavuzun Kur'ân-ı Kerîm olduğunu söylemiştir. Kişiye eşlik eden yoldaşın yitebileceğini ancak gönlün esas yoldaşının Çalap olduğunu söylemiştir. Devamında ihram giyme Hak ile bâtili birbirinden ayırmaya, Kâbe'de kurban kesmek, nefsin arzularını def etmeye, Kâbe'yi tavaf etmek ise her zaman tövbe ve istiğfar ile yürümeye benzetilmektedir (Yılmaz, Akkuş ve Öztürk, 1990).

Ahlak Anlayışı: Hacı Bektâş-ı Velî'nin Makâlât isimli eserine baktığımızda genel olarak “dört kapı kırk makam” anlayışının tamamında özel olarak marifet ve hakikat kapılarında bir takım ahlakî erdemlerden bahsettiğini görmekteyiz. Örneğin marifet kapısının ilk basamağı edep sahibi olmaktır. Sabırlı olmak, kanaatkâr olmak, utanmak, cömert olmak, eminlik, iyilik etmek ve tevâzu sahibi olmak gibi ahlaki erdemler ise edepli olmayı takip etmektedir. Aynı eserin ikinci ve sekizinci bölümünde ahlakla ilgili yer alan sözleri toparlayacak olursak; kibir, haset, gıybet,

cimrilik, adâvet, öfke, riyâ, kakhaha ve yalancılık gibi şeylerin ibadetleri boşa çıkaran kötü ve şeytanî huylar olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan kanaat, tevekkül, sabır, utanma, hoşgörü, kadına saygı ve adalet ise sürekli tavsiye edilmiştir (Yılmaz, Akkuş ve Öztürk, 1990). Kur’ân ve sünnet eksenindeki din anlayışının temel unsurlarından bir tanesinin de ahlak olduğu vurgusu yalnızca Makâlât’ta değil Hacı Bektâş-ı Velî’nin tüm eserlerinde karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2008).

Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye eserinde Hacı Bektâş-ı Velî gönüllü büyük bir şehre benzetmiş ve bu şehrin iki sultanından bahsetmiştir. Birinci sultan akıl ve ikinci sultan iblistir. Aklı koruyan şeyler; ilim, perhiz, edep, nezaket ve ahlakıdır. Bir diğer sultan olan Şeytan ise gıybet, kakhaha, cimrilik, öfke, haset ve kibir gibi unsurlar tarafından korunmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî kendisinden sonra talebelerine edep, takva ve akli vasiyet etmiştir. Cehaletten ve şöhretten uzak durulmasını istemiştir (Aytaş ve Yılmaz, 2009).

Hacı Bektâş-ı Velî’nin üzerinde durduğu bir diğer husus kadın-erkek eşitliğidir. Allah katında kadın erkek arasında bir ayrımın bulunmadığını, iki cinsin birbirlerine eşit olduğunu ve birbirlerine üstünlüklerinin olmadığını savunur (Menemencioğlu, 2011). Aşağıdaki dörtlükten kadın-erkek eşitliği ile ilgili görüşlerini anlamak mümkündür.

*“Erkek dışı sorulmaz muhabbetin dilinde
Hakk’ın yarattığı her şey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın-erkek farkı yok
Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde”*

Ek olarak, “kadınları okutunuz” sözü ile Hacı Bektâş-ı Velî’nin hem kadın-erkek eşitliğini savunan hem de eğitime önem veren bir şahsiyet olduğunu anlamaktayız (Gülçiçek, 2003). Aslan’a (2007) göre, şeriatın beşinci ve altıncı basamağında yer alan “nikâh kıymak” ile “hayız ve lohusalıkta ilişkiyi haram bilmek” ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda Hacı Bektâş-ı Velî tarafından kadınların bir zevk aracı olarak görülmediğini ve kadınların onuruna önem verildiği anlaşılmaktadır.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin oluşturduğu hoşgörü ortamında sadece Müslümanlara değil tüm din mensuplarına aynı hoşgörüyle bakılmıştır (H. Özcan, 2002). “İncinsen de incitme, düşmanın dahi insan olduğunu unutma, yetmiş iki milleti bir gör”(Gülçiçek, 2003) şeklindeki ifadelerine bakıldığında ne derece büyük ve evrensel bir hoşgörüyü sahip olduğunu görmekteyiz. Yalçın ve Balivet (2010) “Gerçek Bektaşî dinine bakmaksızın

her insana saygı duyar, onu kardeşi yerine koyar. Hiçbir dini reddetmez ve hepsine saygı duyar. Hayata dair hiçbir felsefeye kutsal kitaba yasak getirmez” sözleriyle Hacı Bektâş-ı Velî ve takipçilerinin sahip olduğu hoşgörü anlayışını tarif etmişlerdir.

Batı dünyasının hoşgörü abidesi olarak tanıtılan ünlü ismi Thomas More (1478-1535) ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin hoşgörü anlayışını karşılaştıran Aytaş'ın (2010) vardığı sonuç oldukça ilgi çekicidir. Şöyle ki, Thomas More sadece kendinden olana hoşgörü ile yaklaşırken kendinden olmayana karşı merhametsizdir ve reddedicidir. Öte yandan, Hacı Bektâş-ı Velî, sadece Allah kulu olmaları hesabı ile bütün yaratılmışları bir görmektedir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin mezhep, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeden bütün insanları bir görmesi onun adalet anlayışının da en belirgin örneğidir. Ayrıca, Hacı Bektâş'ın cimrilik ve cömertlikle ilgili düşüncelerine baktığımızda onun paylaşımcı ve herkesin hakkını gözetten bir yücelikte olduğunu görürüz.

Tasavvuf Anlayışı: Dört kapı kırk makam düşüncesi Hacı Bektâş-ı Velî'nin tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturur. Güzel'e (1998) göre, hocası Lokman Perende vasıtasıyla etkilenmiş olduğu Hoca Ahmet Yesevî Hazretleri'nin “dört kapı kırk makam” düşüncesini geliştirerek kendi fikir yapısını inşa etmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'yi diğer tasavvufçulardan ayıran temel nokta ise onun teori ile çok fazla ilgilenmemesi daha çok aksiyonla ve pratikle ilgilenmesidir. Güzel (1998) bu sistematigi şu şekilde yorumlamıştır: Hacı Bektâş-ı Velî'ye göre Allah'a ulaşmanın yolu dört katlı bir binadan geçer ve her bir kat on odadan ibarettir. Makâlât isimli eserde bahsedilen dört kapı kırk makam doğrudan doğruya Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan ve Hazreti Peygamber'in yaşadığı Müslümanlığın formüle edilmiş halidir (S. Korkmaz, 2011). Bir başka görüşe göre yukarıda bahsedilen formülle amaçlanan şey yetkin ve evrensel insanı oluşturmaktır (Menemencioğlu, 2011). Şeriat, tarîkat, hakîkat ve marifet olarak sıralanan dört kapıdan murat benliğin yok olması ve dört kapının sonunda birliğin sağlanmasıdır. Hazreti Peygamber'in sözü şeriat, fiili tarîkat, hâli marifet ve sırrı da hakîkattir. Hakîkat kapısı tamamlandığında kişi kendinden geçer ve Allah'ın sırrına erer (Sunar, 1975). E. Korkmaz (1998) ve Güzel (1998), Hacı Bektâş-ı Velî'nin bahsi geçen sistematikle alakalı hedefleri hakkında şunları söylemişlerdir: Hacı Bektâş-ı Velî'nin tasavvuf öğretisinin temelinde “insan-ı kâmil” olma hedefi vardır ve

açıkça belirtilmemekle birlikte Vahdet-i Vücûd fikri hâkimdir. Vahdet-i Vücûd, ilme’l yakîn, ayne’l yakîn ve hakka’l yakîn yani bilmek, görmek ve duymak aşamalarından geçerek Allaha ulaşmak, onunla bir olmaktır ve Hakk’ın varlığından ayrı olmamaktır. Makamların her birini geçen derviş olgunlaşır ve terakkî eder ya da başka bir ifâde ile canı sefâ bulur. Zâhirî ilimlerden bâtinî ilimlere doğru bir yaklaşma söz konusudur. Sonuç itibarı ile 40 makamın biri bile eksik olmamalı ve Hak yolunda yürüyen tarikat yolcusu bu kapı ve makamların tümünden geçmelidir zira makamlar tamam olmadan hakikat tamam olmaz yani Hakk’a ulaşamaz Makâlât adlı eserde 4 kapı ve 40 makam şu şekilde verilmektedir:

Tablo 1

Dört Kapı-Kırk Makam

Şeriat	Tarikat	Marifet	Hakikat
İman getirmek	Pişman olup tövbe etmek	Edepli olmak	Toprak gibi olmak (tevâzu)
İlim öğrenmek	Bir mürşitten feyz almak	Bencillik, kin ve garezden uzak durmak	Yetmiş iki milleti bir görmek
İbadet (namaz, oruç, zekât vs.)	Cinsiyet farkını ortadan kaldırmak	Perhizli olmak (hiçbir şeyde aşırıya kaçmamak)	Elinden geleni esirgememek
Helal kazanmak, faizi haram bilmek	İyilik yolunda savaşmak	Sabır göstermek	Emin olmak
Nikâh kıymak (evlenmek)	Kendini insanların mutluluğuna adanmak	Utanmak	Kimsenin ayıbını görmemek
Hayız ve lohusalıkta ilişkiyi haram bilmek	Haksızlık etmekten daima korkmak	Cömert olmak	Allah’dan başka ilah tanımamak
Sünnete uymak	Allah’ın rahmetinden ümitli olmak	İlim öğrenmek	Vahdet-i Vücûd
Şefkat ve merhamet sahibi olmak	Ahlaka uymayan yenilikleri terk etmek	Miskin olmak (razı olmak, bağlanmak, teslim olmak)	Seyr-i Sülûk (cehaletten ilme doğru sürekli seyir halinde olmak)
Temiz olmak	Allah’ın kullarına karşı sevgi duymak	Özünü bilmek	Sırr (kulun kendinden sadır olan kerâmetleri gizlemesi)
İyi şeyleri emretmek ve kötülüklerden sakınmak	Aşka ermek, sevilende kendini yok etmek	Arif olmak	Münâcaât ve müşâhade (yaradılış sırlarını ve Yaratıcı’nın tecellilerini seyretme)

Hacı Bektâş-ı Velî'ye Göre İnsan Eğitimi

Hacı Bektâş-ı Velî'nin uyguladığı eğitim yöntemlerinin kalite ve başarısı İslamiyet'i seçen topluluklar (Eğri, 2003; Yalçın ve Balivet, 2010) ve Yeniçeri Ocağı'nın başarısı (Eğri, 2003) ile kanıtlanmıştır. Kaynağını Hacı Bektâş-ı Velî'den alan ocaklar ve dergâhlar ile hepsi birer Hacı Bektâş-ı Velî olma gayretindeki öğrencilerin Anadolu ve Rumeli'de görmüş oldukları sevgi ve itibar, uygulanan eğitimin başarısını gösteren diğer delillerdendir (Eğri, 2011). Anadolu'nun oldukça çalkantılı olduğu bir zamanda almış olduğu eğitimi halkı bir arada ve yüksek moralli tutmak için kullanmıştır. Buradan yola çıkarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir fikir lideri olarak hitap ettiği halk kitleleri üzerinde etkili olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Halk kitlelerini etkilemesinin sebebi Gültekin (2005) tarafından etkili iletişim becerilerine bağlanmaktadır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin İletişim Becerileri: Hacı Bektâş-ı Velî iletişim sağlamada en kısa ve kestirme yol olarak bilinen yüz yüze iletişim tekniğini kullanmıştır. Böylece mesajlar halka aracısız ve tahrîfata uğramadan ulaşmıştır. Yüz yüze iletişim tekniği kullanılarak mesajların geribildirim süreci kısalmış ve doğru anlaşılma şansı artmıştır. Ayrıca halkta birtakım önyargıların oluşmasının önüne geçilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî yaşadığı dönemde büyük bir karamsarlık içinde bulunan Anadolu halkına moral verecek özlü sözler ve şiirler kullanmıştır. Yani şiir ve özlü sözler halkla ilişkiler ve tanıtım amaçlı kullanılmıştır. Halkın anlayacağı açık, sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanılmış; kişileri İslam'a davet ederken ve İslam dinini tebliğ ederken hoşgörü ilkesi benimsenmiştir (Aktaş, 2000; Gültekin, 2005).

Bektaşiliğin Türk halkının öz değerleri ve kültürü ile barışık bir yapıda olduğu eserlerde vurgulanmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî ve dervişlerinin dış görünüş itibari ile Anadolu halkının özelliklerini bünyelerinde barındırdıkları ve 'içlerinden biri' imajını verdikleri bilinmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir başka iletişim becerisi de mesajlarını ya da öğretilerini ileteceği halkın inançlarını ve ihtiyaçlarını çok iyi analiz etmiş olmasıdır (Aktaş, 2000; Gültekin, 2005).

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Eğitim Anlayışı: Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatına ve eserlerine baktığımızda ahlak, şahsiyet ve maneviyat eğitiminin ön plana çıktığını görmekteyiz. Hedeflenen insan modeli; incinse de incitmeyen, kâmil ve erdemli, tevâzu ve edep sahibi, tarikat kapısının beşinci makamındaki gibi hizmet eden insandır. Başka bir deyişle, modern

zamanlarda sıklıkla şikâyet konusu olan aşırı bireyselleşmiş, enâniyeti olan ve aşırı faydacı insan tipinden korunmanın yolları aranmış ve bulunmuştur. Göktaş (2011) ve Temren'e (1998) göre, Hacı Bektâş-ı Velî'nin, tarîkatın eğitim programını yani dört kapı kırk makam öğretisini oluştururken çıkış noktası kötülüğü zihinden çıkartan, sevgi ve merhamet temelli bir insan mefkûresi olmuştur. 'Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye' ve 'Makâlât' isimli eserlerde bahsedilen cimri, rezil ve kötü insanlar vurgusu ile mal biriktiren olumsuz-istenmeyen insan modelinin toplum için zararlarından bahsedilmiştir. Önceki başlıklarda da bahsedildiği gibi oluşturduğu hoşgörü kültürü ile kavgasız bir şekilde birlikte yaşama arzusu ve iradesine sahip nesiller hedeflenmiştir. Eğitimin uzak hedefleri açısından baktığımızda ise Hacı Bektâş-ı Velî'nin yetiştirmek istediği insan tipi kendini bilen, aydınlanmış, Kur'ân ahlakı ile ahlaklanmış, olgun, yaradanını ve yaratılış sırrını bilen insandır.

Sonuç ve Öneriler

Hacı Bektâş-ı Velî'nin yukarıda zikredilen uzak ve yakın eğitim hedeflerine ulaşmak için temel aldığı bir takım felsefî düşünceler vardır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin oluşturduğu felsefeyi incelediğimizde onun hem kişisel hem toplumsal eğitimi bir arada yürüttüğünü görmekteyiz. Şöyle ki, dört kapı kırk makam şeklinde formülleştirilen öğretiler hem kişinin iç dünyasına yönelik (tevâzu ve utanma gibi) hem de toplumsal huzura yönelik (yetmiş iki milleti bir görmek, kimsenin ayıbını görmemek, hizmet etmek gibi) öğütlerdir. Eğitim, sadece bilgi düzeyinde olmayıp kişinin öğrendiklerini davranışlarına yansıtmasıdır yani Temren'in (1998) yorumu ile kişinin öğrendiğini ahlakına indirgemesidir. Öğrenilenlerin davranışa yansması ilkesi iman ile amel ilişkisi öğretisinde net bir biçimde görülmektedir. Şöyle ki, îman ile amelin birbirinden ayrı düşünülmeceği, inanmanın aynı zamanda Allah'ın buyruğunu yerine getirmek ve sakınılması gerekli şeylerden uzak durmakla mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî sadece bir takım öğütler veren bir lider değil aynı zamanda söylediklerini yaşayan örnek bir şahsiyet olmuştur. Başka bir ifade ile tarîkat ehli ve halk kitlelerinin görerek ve model alarak öğrenmesine öncülük etmiştir (Göktaş, 2011). "Bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" ifadesini kullanan ve faziletli insan oluşturma modeli olan "dört kapı kırk makam" da şeriat kapısının ikinci basamağına

“ilim öğreniniz” düsturunu yerleştiren Hacı Bektâş-ı Velî böylece ilmi olmazsa olmazlar arasına koymuştur.

Bir diğer dikkat çekici nokta ise Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitim anlayışında tamamen bireyselleştirilmiş bir programın uygulanmış olmasıdır. Hacı Bektâş-ı Velî, insanları dört sınıfa ayırmış ve hepsi için ayrı ayrı hedefler belirlemiştir. Kişinin bir bilgi ve beceri basamağını tamamlamadan ve o beceriyi özümsemeden farklı bir basamaktaki beceriyi göstermesi beklenmemiştir. Belli başlı niteliklere sahip olunmadan bir üst eğitim basamağına geçilmesi halinde eğitimin başarısızlıkla sonuçlanacağı ve öğrenenlerin öğretimden soğumasına yol açacağı düşüncesi hâkimdir. Kişilerin modern eğitim dünyasındaki ifade ile hazır bulunuşluğuna dikkat edilmiştir. Örneğin, şeriat kapısını tamamlayamamış bir insanın tevâzu sahibi ya da ârif olma gibi bir davranışı sergilemesi beklenmemiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin insan eğitimine dair sahip olduğu ilkeler ile ideal insanı yetiştirme gayesinde olan tasavvuf eğitim geleneği tamamen örtüşmektedir. Örneğin Hacı Bektâş-ı Velî'nin manevî mürşidi kabul edilen Hoca Ahmet Yesevî, karmaşık ifadelerden ve felsefî terimlerden kaçınarak sade ifadelerle üst düzey kavram ve değerleri anlatma yolunu seçmiştir (Avcı, 2003). Öte yandan Türk kültür ve medeniyetinin insanlığa bir armağanı olan ve aynı zamanda batı dünyası tarafından ikinci öğretmen olarak anılan Farabî, kolaydan zora, basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene ilkelerini eğitim bilimlerinde ilk ortaya atan isim olmuştur (Akyüz, 1982b). Hacı Bektâş-ı Velî'nin görüşleri de tasavvuf eğitiminde önemli bir yere sahip olan Hoca Ahmet Yesevî ve Farabî'nin görüşleriyle paralellik göstermektedir.

Hacı Bektâş-ı Velî felsefesinde eğitim bir süreç içerisinde gerçekleşmekte ve yaşam boyu devam etmektedir. İslam geleneğinde cihâd-ı ekber ya da diğer bir tabir ile nefisle yapılan ve yaşam boyu süren bir mücadele söz konusudur. Hakikat kapısının makamlarından biri olan seyr-i sülûk ifadesi cehâletten ilme doğru sürekli bir gidişatı işaret etmektedir. Bu açıdan baktığımızda, Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitim anlayışı dinamik ve kendini sürekli yenileyen bir eğitim anlayışıdır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitim anlayışındaki önemli ilkelerden biri fırsat eşitliğidir. Yetmiş iki milleti bir gören, herkesin ayıbını örten, sürekli olarak kadına saygı vurgusu yapan Hacı Bektâş-ı Velî'nin tıpkı diğer konularda olduğu gibi eğitimde de adaleti ön plana çıkardığını görmekteyiz. Ancak bu görüşler eğitim sistemimizde karşılık bulamamaktadır. Öyle

ki, eğitim sistemimizi incelememize fırsat sağlayan uluslararası sınav sonuçlarına göre bölgeler, cinsiyetler ve sosyo-ekonomik gruplar arasında fırsat eşitliğini sağlayamadığımız göze çarpmaktadır (Bayar ve Bayar, 2013). Bu konuda da Hacı Bektâş-ı Velî'nin görüşlerinden yararlanmak faydalı olacaktır.

Günümüz eğitim psikolojisinin temellerini atan büyük Türk bilim adamı İbn-i Sina, Hacı Bektâş-ı Velî'ye benzer biçimde, sınıf ve statü farkı olmaksızın bütün çocuklara parasız-devlet eğitimi verilmesinden yanadır. Ayrıca, zengin ve üst düzey aileden gelen çocukların özel hocalar yoluyla, toplumdan yalıtılmış şekilde eğitim almasına karşı çıkmıştır (Akyüz, 1982a). Sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir toplumun temel unsurunun eğitimde fırsat eşitliği sağlamak olduğunu savunan iki büyük Türk düşünürünün politika yapıcılara ilham kaynağı olması gerekmektedir. İki düşünürün fırsat eşitliği bağlamındaki görüşleri bizlere aynı zamanda hemen her eğitim probleminin çözümünde batılı kaynaklara başvurmak zorunda olmadığımızı da hatırlatmaktadır.

Eğri'ye (2003) göre Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitimde kullandığı tekniklerin başında soru-cevap veya soru-sohbet teknikleri gelmekte idi. Bunlarla beraber kişinin kendi kendini eğitmesi yöntemine de başvurulurdu (Özen, 2011). Eğitim esnasında, kişinin bütün bilgi alanlarına, yani bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor alanlarına hitap edilirdi (Göktaş, 2011). Bu bilgilerden yola çıkarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin zihinsel, ahlakî ve ruhsal gelişimi bütüncül ve birbirinden ayrılmaz parçalar olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin görüşlerinden eğitimde en fazla yararlanabileceğimiz alan ahlaki gelişim alanıdır. Kohlberg ve Gilligan gibi batılı bilim insanlarının geliştirdikleri ahlaki gelişim kuramları bireylerde ahlaki değerlerin nasıl gelişim gösterdiğini, hangi evrelerden geçtiğini açıklamaya çalışan, eğitim bilimlerinde sıkça kullanılan ve öğretmen adaylarına öğretilen kuramlardır. Bu kuramlar genellikle içlerinden çıktıkları toplumun yani batı dünyasının özelliklerini temel alarak oluşturulurlar. Bunların yanında kendi toplumumuzun değer verdiği manevi bir isim olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin dört kapı kırk makamı da ahlakî gelişim öğretimi ve değer kazandırmada faydalanılması gereken yararlı bir kaynaktır.

Hacı Bektâş-ı Velî alın teri ile geçinmenin kutsallığını ön plana çıkaran bir yaşam biçimine sahip idi (S. Korkmaz, 2001). Bu bağlamda,

sosyal öğrenme kuramından hareketle, Hacı Bektâş-î Velî'nin yaşam hikâyesi ders kitaplarında verilerek çocukların model alma yoluyla bu değeri kazanmaları sağlanabilir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitim anlayışında düşünceyi engelleyen kısıtlamalar ve basmakalıp fikirlere yer yoktur. Farklı kültür, millî unsur ve dinlerle alakalı olumsuz genellemeler yapılmamış bilakis bütün toplumsal değerler kucaklanmıştır. Ayrıca, 'cehennemlik olursun', 'ateşte yanarsın' şeklindeki korkutmalar insan eğitiminde başvurulmayan bir yoldur. Korku ve dehşete düşüren ifadeler yerine okuyanı sıkmayan, akıcı bir dille hikâye ve kıssalar anlatılarak okuyanları düşünmeye yönlendiren bir yaklaşım söz konusudur. Davranış kazandırmada mantıksal izahlar ve ikna en çok başvurulan yollardandır. Bahsi geçen özellikler bakımından İslam düşünürü İbn-i Haldun ile Hacı Bektâş-ı Velî eğitim felsefelerinin oldukça benzer olduğunu görmekteyiz. Demirtaş ve İpek'e (2012) göre İbn-i Haldun, bireyleri özgürleştiren ve onları sorgulayarak öğrenmeye teşvik eden bir bilim insanıdır. Ezberci eğitim yerine ilmî münâzaraları tercih etmiştir. Hem Hacı Bektâş-ı Velî'nin hem de İbn-i Haldun'un eğitim anlayışında insanın politik ve ekonomik amaçlar uğruna kullanılması/ eğitilmesi ve buna bağlı olarak da dogmatik fikirlerin işlenmesi söz konusu değildir. İbni Haldun ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin düşünceleri paralelinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içeriğinde nasıl sorusundan ziyade niçin sorusuna cevap aramanın daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitim felsefesinde 'önce insan' anlayışı hâkimdir. İnsan, kurallar için değil tersine kurallar insan için vardır. Kurallar ve eğiticiler insanın önünü açan, seçenekleri tanıtan ve aydınlatan bir işleve sahiptir. Emirler, yasaklar ve kurallara boğulmuş bir din eğitiminin karakter gelişimi üzerinde olumsuz etkilere yol açacağı düşünülmektedir. Yaşam alanını daraltan katı kurallar veya yasaklar yerine öğrencilere mümkün olduğu kadar bol seçenek sunulur. Böylelikle, öğrencilere geniş bir serbestlik tanınırken öte yandan onların başıboş ve kuralsız bir hayat yaşamalarının önüne geçen bir eğitim sistemi vardır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin felsefesine uygun olarak Türkiye'deki din eğitimi sisteminin kurallar, emirler, yasaklar zincirinden kurtulması ve sevgiye dayalı, şahsiyet-bilgi bütünlüğünü sağlayan bir öğretinin amaçlanması gerekmektedir.

Genel olarak eğitim camiasında özel olarak da akademik çevrelerde halkın ihtiyaçlarına cevap vermeyen, insan davranışlarını/

tutumlarını sayılara döken ve istatistiksel analizlere boğulmuş araştırmalar yerine Hacı Bektâş-ı Velî'nin iletişim ve sosyal becerilerini örnek alarak daha etkili olunabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Batı dünyasından aldığımız karmaşık desenlere sahip binlerce nicel araştırmaya rağmen özgür, karakter sahibi, erdemli ve değer üreten bireyleri yetiştiremeyişimizin sebebini halktan kopuk olmakta aramalı ve halkın ihtiyaçlarına cevap verme noktasında Hacı Bektâş-ı Velî'nin kullandığı yöntemleri referans almalıyız.

Bireyler için millî kimlik, üzerinde tartışılmayacak ve pazarlık yapılamayacak kadar önemli bir kavramdır. Diğer bir ifade ile millî kimlik var olmaktır. Benliğin ve millî kimliğin temel unsuru ise dildir. Tarih sahnesinde, dilini zenginleştirip koruyabilen milletlerin bağımsızlıklarını sürdürebildiklerini ancak başka milletlerin kültürlerini benimseyen devletlerin ise yok olup gittiklerini görmekteyiz. Bu bağlamda, Türk milletinin varlığını korumasında Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevâî, Karamanoğlu Mehmet Bey, Mustafa Kemal Atatürk gibi önemli fikir insanlarının büyük katkısı olmuştur (Teberoğlu, 2000). Hacı Bektâş-ı Velî'nin Türkçe duyarlılığı noktasında sayılan fikir adamlarına benzerliği dikkat çekmektedir. Eserlerini yazarken ve sohbetlerinde öz Türkçe kullanmış ve gönüllere bu yolla girebilmiştir. Mecazlar, metaforlar ve deyimler ile anlatımı oldukça zengin ve etkili hale getirmiştir. Türkçe dersi öğretim programında Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserlerine, anılan diğer Türk büyükleri ile birlikte, daha fazla vurgu yapılması öğrencilerdeki dil duyarlılığının gelişimine katkıda bulunacaktır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin eğitim anlayışında *aşk* anahtar kelimelerin başında gelmektedir. Aşk, insanı hamlıktan kurtarıp olgunlaştıran, canı harekete geçiren ve iç huzuru sağlayan yegâne unsurdur. Bir bakıma aşk her şeyin çaresidir. Hakiki aşk Allah aşkıdır. Kişi ancak kalbinde Allah sevgisi taşıdığı anda hayatın anlamını keşfedebilir, insanlığı ve eşyayı kuşatan bir sevgiye ulaşabilir. İlahi aşkın önündeki engel ise dünya sevgisidir. Hacı Bektâş-ı Velî'ye göre bir kalpte iki sevgi olmaz. Kalbini dünya sevgisine teslim etmiş insanlar, hiçbir zaman tam anlamıyla sahip olamayacakları değersiz dünya nimetleri için hayatlarını geçirirler. Başta para olmak üzere dünya nimetlerine ulaşmak için her türlü ahlak dışı yola başvurup kalplerini haset ve kıskançlık duyguları ile doldururlar. Öte yandan eğitim sistemimizde de insanların koltukları uğruna kural tanımaz bir mücadelenin içine girdiğine şahit olmaktayız. Kalpleri makam ve unvan aşkı ile dolu eğitimcilerin her türlü adam kayırma, torpil ve iltimasa açık

yapıları toplumsal dokumuz için de büyük tehdit oluşturmaktadır. Türk Milli Eğitim sisteminin içinde bulunduğu bu durum Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayata geçirdiği sevgi eğitiminin önemini gözler önüne sermektedir.

Ülkesine ve milli değerlerine bağlı ve ülkesini yüceltmek amacıyla çalışan bir nesil ortaya çıkarmak öncelikli olarak evrensel insani değerlerin kazandırılmasına bağlıdır. Bunu yapabilmek için de Mevlânâ, Yunus Emre ve Hacı Bektâş-ı Velî'de en güzel ifadesini bulan ahlakî değerler ve hoşgörü gibi kavramlara müfredatlarda bolca yer verilmelidir (Kolaç, 2010). Deyim, atasözleri ve menkıbelerinde dini ve milli değerlerin canlı tutulmasına ve ayrıca toplumsal bütünleşmeye vurgu yapan Ahmet Yesevî felsefesine (Avcı, 2003) ders kitaplarında sıklıkla yer verilmelidir. Yesevî ocağında yetişen ve onun ülkülerini Anadolu'da hayata geçiren ulu çınarların başında ise Hacı Bektâş-ı Velî gelmektedir. Bu bağlamda “incinsen de incitme”, “her ne ararsan kendinde ara”, “hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız”, “gelin canlar bir olalım” sözleri ile sonsuz bir insanlık sevgisi ve daima birlik-beraberlik ve kardeşlik vurgusu yapan Hacı Bektâş-ı Velî'den eğitim camiası olarak daha fazla yararlanmamız gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akyüz, Y. (1982a). İbn-i Sina'nın Türk ve Dünya eğitim tarihindeki yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 15 (1), 1-13.
- Akyüz, Y. (1982b). Farabi'nin Türk ve Dünya eğitim tarihindeki yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 15 (2), 81-88.
- Aktaş, Ç. (2000). Toplumsal açıdan erenlerin ser çeşmesi: Hacı Bektaş Veli. *GÜ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 14, 199-231.
- Aslan, F. (2007). *Hacı Bektaş Velinin düşünce dünyası*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye.
- Aytaç, G. (2010). Hacı Bektaş Veli ve Thomas More'da hümanizm. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 139-148.
- Aytaç, G. ve Yılmaz, H. (2009). *Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye*. Ankara : Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Avcı, Ü. P. (2003). Tasavvuf ve insan eğitimi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 27, 40-48.
- Bayar, V. ve Bayar, S. A. (Kasım, 2013). *TIMSS 2011 matematik başarıları ulusal değerlendirme raporu*. Türk Eğitim Sendikası TIMSS 2011 Matematik Başarıları Ulusal Değerlendirme Raporu, Ankara.
- Bolay, S. H. (1998). Hacı Bektaş Velayetname 'sinde ibadet unsurları. Yalçın, A, Yücel, A, Aytaç, G (Eds.), *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*: Cilt. 1. (pp. 83-92). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Bozkurt, H. (2008). *Hacı Bektaş Velinin din tasavvuru*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Cömert, Ö. B. (2011). Hacı Bektaş Veli'ye ait eserlerden hareketle Alevilik ve Bektaşilik kavramlarının algılanma esasları. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 313-334.
- Çetin, A. Y. (2008). Ahmet Yesevi, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'de insan anlayışı. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 47, 43-49.
- Çetinkaya, B. A. (1999). Bir Anadolu ereni Hacı Bektaş Veli hayatı eserleri ve insan anlayışı. *C.Ü.İ.F. Dergisi*, 3, 345-356.
- Demirtaş, Z. ve İpek, F. (2012). İbn-i Haldun'un eğitim anlayışında bir değer olarak insan. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 3 (6), 19-30.
- Dindi, E. (2006). *Hacı Bektaş Veli'de Kuran anlayışı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Duran, H. (1996). Makalatta insan dünya ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 2 (3), 5-9.
- Duran, H. (2005). Besmele tefsiri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 11, 459-474.
- Duran, H. (2007). *Besmele tefsiri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Duran, H. (2010). Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 129-137.

- Eğri, O. (2003). Bektaşilikte tasavvufi eğitim. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 99, 173-196.
- Eğri, O. (2009). Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilikte akıl, ilim ve iman ilişkisi. Kılıç, F (Ed), *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*. (pp. 327-344). Nevşehir: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.
- Eğri, O. (2011). *Alevi Bektaşî yolu Hak Muhammed Ali*. İstanbul : Ufuk Kitapları.
- Erdem, C. ve Demir, T. (2010). Bektaşilik öğretisinde terim ve kavramlar. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 437-468.
- Ergun, P. (2011). Hacı Bektaş Veli'nin Makalat-I Gaybiyye ve Kelimat-i Ayniyye adlı eserinde arınma. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 13-20.
- Göktaş, Vahit. (2011). Tasavvufi terbiyenin günümüz din eğitim-öğretimine sunabileceği imkânlar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 137-155.
- Gülçipek, A. D. (2003). Hacı Bektaş Veli'nin yaşam felsefesi, inanç ve öğretisi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 9 (27), 267-279.
- Gültekin, B. (2005). Fikir liderlerinin halkla ilişkiler amaçlı kullanılması: Hacı Bektaş Veli. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 11 (34), 211-228.
- Güzel, A. (1998). *Hacı Bektaş Veli: Hayatı, eserleri ve fikirleri*. Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı.
- Kılınç, A. (2007, Ekim). *Vasiyet-nâmelerde dikkat çekilen bir konu: ilim*. I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus felsefesiyle Türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 193-208.
- Korkmaz, E. (1995). *Vilayetname (Menakıb-ı Hacı Bektaşî Veli)*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Korkmaz, E. (1998). Hacı Bektaş Veli öğretisi dört kapı kırk makam. Yalçın, A, Yücel, A, Aytaç, G (Eds.), *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Sempozyumu Bildirileri*: Cilt. 1. (pp. 207-240). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Korkmaz, S. (2001). Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaşî Veli. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 325-355.
- Korkmaz, S. (2011). Hacı Bektaş Veli öğretisinde itikadi unsurların menşei. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 59, 119-134.
- Kozan, A. (2012). Sözlü ve yazılı tarihe göre Nevşehir bölgesinde Horasan erenleri olarak bilinen şahsiyetler. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 313-335.
- Menemencioglu, B. (2011). Bektaşî ve Alevî kültüründe kadın. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 60, 129-140.
- Özbay, H. (1990). *Makalat*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Özcan, H. (2002, Ekim). *Türk kültüründe hoşgörü ve örnek bir tip olarak Alevi-Bektaşî hoşgörüsü*. Doğu Batı Bağlamında Uluslararası Türk Dili ve Kültürü Konferansı, Şumnu Piskopos Konstanstin Preslavski Üniversitesi, Şumnu.
- Özcan, H. (2005, Ekim). *Alevi Bektaşî şiirinde adap ve erkân*. I. Uluslar Arası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Özcan, H. (2008). Hacı Bektaş Veli'nin Fatıha tefsiri. *Milli Folklor Dergisi*, 80, 39-52.
- Özcan, H. (2012a). Hacı Bektaş Veli'de Hz. Muhammed algısı. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 199-212.
- Özcan, H. (2012b). Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde ve Bektaşî erkânamelerinde dervişin nitelikleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1695-1705.
- Özcan, N. (2012). Hacı Bektaşî Velinin Hadis-i Erbain adlı eseri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 64, 77-96.
- Özen, G. (2011). Bektaşîlikte olmazsa olmaz sembollerden çerağ ve yola giren can'ın zinetleri: arakiye, teslim taşı ve tığbent. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 413-432.
- Sunar, C. (1975). *Melamilik ve Bektaşîlik*. Ankara: İlahiyat Fakültesi.
- Sümer, U. (2008). Hacı Bektaşî Velinin ilmi yönüne genel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 45, 215-220.
- Teberoglu, H. (2000). Hacı Bektaş Veli düşüncesi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 16, 137-164.
- Temren, B. (1998). *Bektaşîliğin eğitsel ve kültürel boyutu*. Ankara: Bektaşî Kültür Derneği.
- Tuğcu, H. (1995). Hacı Bektaş Veli'nin ilmî yönüne genel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), 22-25.
- Türk Dil Kurumu. (1983). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Uluçay, Ö. (1998). Bir bayraktır Hacı Bektaş. Yalçın, A, Yücel, A, Aytaç, G (Eds.), *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Sempozyumu Bildirileri*: Cilt. 1. (pp. 375-378). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Uslu, M. (2000). Hacı Bektaş Veli gerçeği. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 6, 51-64.
- Yalçın, P. (2010). Fransız kaynaklarına göre Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîlik. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 209-218.
- Yalçın, P. ve Balivet, M. (2010). Hacı Bektaş ve Yunus Emre ya da Türk ortaçağı evrenselleşmesi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 149-160.

- Yeşilyurt, T. (2003). Alevi-Bektaşî düşüncesinde iman. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 17-26.
- Yıldız, H. (2012). Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 187-205.
- Yılmaz, A., Akkuş, M. ve Öztürk, A. (2007). *Makalat*. Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yurdakök, M. (2004). Hacı Bektaşî Veli (XIII. Yüzyıl) ve embriyogenez. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 47, 303-304.

İletişim:

Volkan Bayar

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Türkiye

E-posta: volkanbayar06@gmail.com